

Ocene in poročila

**Zdenka Bonin in Deborah Rogoznica:
Koprska rodbina Grisoni in njene
sorodstvene povezave. Koper: Pokrajinski
arhiv, 2016, 127 strani.**

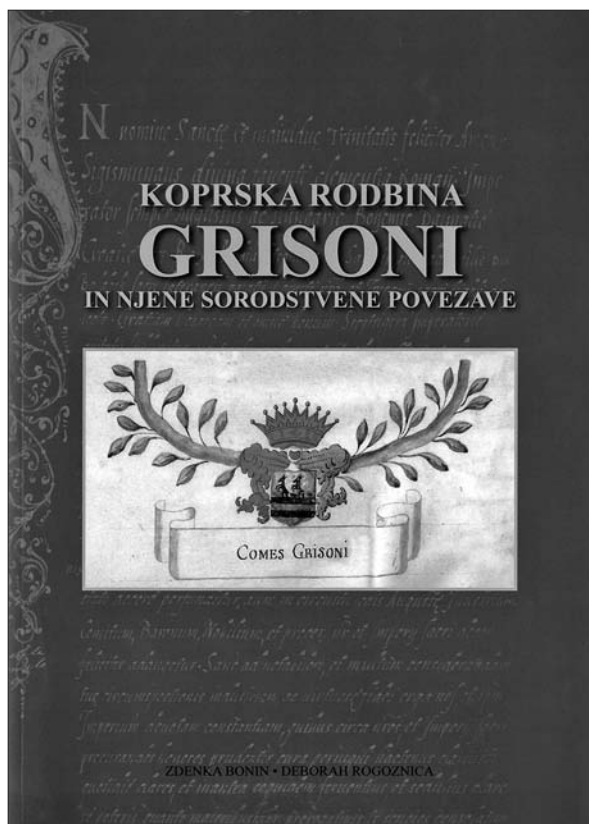
V zadnjih dveh desetletjih doživlja raziskovanje plemstva na Slovenskem novo renesanso. Vedno znova izhajajo članki ali monografije, ki odkrivajo različne aspekte življenja in delovanja plemiške družbe, nekoč aktivnega in pomembnega, pozneje pa skoraj povsem pozabljenega družbenega sloja, ki je tudi v slovenski zgodovini pustil neizbrisen pečat. Vendar pa so raziskave osredinjene skoraj izključno na kontinentalni del Slovenije, torej na nekdanje habsburško plemstvo. Plemstvo oz. mestno plemstvo (patricijat) v obalnih mestih, ki so vse do konca 18. stoletja sodila pod beneško oblast, ostaja v raziskovalnem smislu bolj ali manj povsem v ozadju. Razlogi za to, so različni – pomanjkanje gradiva, ki je bilo predvsem po drugi svetovni vojni bodisi uničeno bodisi odpeljano

v tujino, pomanjkanje raziskovalcev, ki bi jih omenjena tematika zanimala oz. bi imeli dovolj znanja za tovrstne raziskave itd.

Zato je toliko bolj razveseljiva knjižna novost, ki je leta 2016 prišla iz Pokrajinskega arhiva Koper in pod katero sta se podpisali tamkajšnji arhivistki in raziskovalki Zdenka Bonin in Deborah Rogoznica. Pod drobnogled sta vzeli eno od najbolj prepoznavnih koprskih plemiških družin – rodbino Grisoni, ki je skoraj pol tisočletja soustvarjala zgodovino tega pomembnega obalnega mesta. Družino sta predstavili skozi genealoške raziskave, sledili sta ji od njenega prihoda v Koper (oz. bolj natančno od začetka 17. stoletja dalje, ko sta lahko uporabili ohranjeno arhivsko gradivo) in vse do njenega izumrtja sredi 19. stoletja, na koncu pa sta predstavili tudi, kaj je za njo ostalo do današnjega časa.

Raziskavo sta avtorici uvedli z uvodnima poglavjema, v katerih sta na kratko predstavili sklepanje poročnih zvez in poročne običaje v Istri in Benetkah, ter se pri tem usmerili v koprške plemiške rodbine in siceršnjo vlogo mestnih elit v primorskih mestih. Izkazalo se je, da poročni običaji niso bili dosti drugačnih od tistih v kontinentalnem delu našega prostora, saj so od 16. stoletja sledili predpisom tridentinskega koncila. Posebnost je bila predvsem delitev premoženja »po istrsko«, po kateri sta si zakonca premoženje delila »kot brat in sestra«, torej je od sklenitve zakonske zveze dalje veljalo splošno solastništvo dobrin. Ta princip se je po mnenju raziskovalcev v visokem srednjem veku najprej razvil prav v Kopru in se nato razširil še v druga mesta oz. po celotni Istri, čeprav je vsako od njih razvilo nekaj specifik, ki so jih ločevale od drugih. Na splošno pa velja, da je bila praksa sklepanja poročnih zvez na ozemlju pod beneško oblastjo enaka kot v samih Benetkah.

Po splošnem uvodu avtorici na kratko predstavi koprške plemiške družine in se nato detajlno posveti rodbini Grisoni. Grisoniji so bili izvorno beneška rodbina, ki je bila sredi 14. stoletja zaradi goljufanja pri volitvah funkcionarjev v beneški veliki svet izgnana iz Serenissime. Naselila se je v Kopru, njeni člani pa so tam postali člani Veliškega sveta, se sorodstveno povezali z drugimi plemiškimi oz. patricijskimi družinami in postali ena najuglednejših in najbogatejših koprskih rodbin. Premoženje so kopičili na več načinov, bodisi z nakupom bodisi s sprejemanjem fevdalnih pravic od koprškega škofa. Pomembna prelomnica za rodbino je pomenilo izumrtje koprške veje rodbine Vergerio, s katero so bili Grisoniji sorodstve-

no tesno povezani. Testamentarna določila zadnjega koprskega Vergerija iz leta 1678 so določala, da naj v primeru pomanjkanja dedičev iz njegove rodbine (ena veja je takrat živela v Veroni) o usodi njegovega rodbinskega premoženja odloči žreb. Kot dediči so v poštev prišli njegovi trije nečaki oz. njihove družine – Grisoni, Brutti in Petronio. Ker se veronski Vergeriji niso hoteli priseliti v Koper, je februarja 1713 dejansko prišlo do žrebanja. Usoda je bila naklonjena Grisonijem, ki so tako prišli do premoženja Vergerijev in postali najpremožnejša rodbina v Kopru.

K dvigu socialnega in gmotnega položaja Grisonijev so pripomogle še druge pametne odločitve glede ženitne politike, ki so jih popeljale tudi izven koprskega pomirja; tako so zaveznitva in poročne partnerje iskali tudi po drugih istrskih mestih, po beneški Terrafermi in celo v Furlaniji, Gorici in Trstu, ki so bili habsburški in ne beneški. S tem so močno razširili svojo sorodstveno mrežo, kar se je izkazalo za koristno zlasti v zadnjem obdobju njenega obstoja, v 19. stoletju, ko je ozemlje beneške republike in z njim tudi Koper prešlo pod habsburško oz. avstrijsko oblast.

In prav to – Grisoniji in njihove sorodstvene povezave – je tudi osrednja tema knjige. Avtorici sta se raziskave in rekonstrukcije rodbine lotili s pomočjo arhivskega gradiva, ki ga hranijo v koprskem pokrajinskem arhivu. Osredinili sta se predvsem na dokumente pravne narave, ki so urejali finančne razmere ob spremembah statusa posameznih članov. V prvi vrsti so to oporoče, poročne pogodbe ali pogodbe, izstavljene ob odhodu v samostan, zelo izpovedni pa so tudi zapisi o sodnih sporih, zapletih ob dedovanju in delitvi premoženja in podobno. Pri tem se avtorici nista omejili zgolj na Grisonije, ampak sta predstavili (vsaj na kratko) tudi njihove priženjene družine – Vergerio, Fini, Sabini, Gorizutti, Borisi, Brigido in Pola.

Konec rodbine Grisoni je tako kot njen vzpon krojila usoda. Zadnji moški poganjek na rodbinskem deblu Raimondo Pompeo je leta 1833 tik pred dopolnjenim 24. letom izgubil življenje v dvoboju in s tem je bilo tudi konec upov na nadaljevanje rodbine. Ker je kmalu za njim umrla tudi njegova sestra Polissena, so njuni starši večino premoženja namenili za dobrodelne ustanove v Kopru. Tako sta bili premoženja Grisonijev deležna koprška mestna bolnišnica in dobrodelni vrtec, po smrti obeh staršev so družinsko hišo spremenili v zavetišče za revne otroke, nekaj denarja pa je šlo tudi za dote koprskih deklet. Nekatere od institucij, ki so se na noge postavile in delovale s premoženjem Grisonijev, so bile aktivne tudi med obema svetovnjima vojnama oz. preoblikovane delujejo še danes.

Knjiga ponuja zanimiv vpogled v delovanje višjih slojev v Kopru v novem veku, dinamiko rodbinskega mreženje pa tudi (u)pravne prakse, ki so urejale najpomembnejše dogodke v življenju posamezni-

kov. Kljub nekaterim velikim razlikam med beneško in habsburško ureditvijo se pokaže, da ustroj visoke družbe v beneškem Kopru v osnovi ni bil tako drugačen od habsburške notranjosti – ravno tako je deloval institut fidejkomisa (nedeljive rodbinske posesti), ki je favoriziral enega samega (ponavadi najstarejšega) moškega potomca, ravno tako so bile ženske v principu odrinjene od dedovanja in so se morale »zadoljiti« z doto, in ravno tako so se vedno znova bodisi prikrito bodisi eksplicitno pojavljale zahteve po iskanju stanovsko enakovrednih poročnih partnerjev.

Zanimivo so prikazani tudi primeri mešanja beneškega in avstrijskega, nihanja med eno in drugo stranjo ter (ne)zmožnost oz. (ne)pripravljenost na prilagajanje novim družbenim in političnim razmeram. Pri koprskih Grisonijih se oziranje proti habsburškim deželam začne že v začetku 18. stoletja, ko pride do poroke med Francescom Grisonijem in goriško baronico Ano Marijo Gorizutti. Ta trend so nadaljevali tudi njuni potomci, ki so poročne partnerje iskali v avstrijskih plemiških družinah, kot so bile Brigido ali Neipperg. Po eni strani je tovrstna praksa, ki so jo v večji ali manjši meri izvajale tudi druge beneške rodbine, odprla karijerne možnosti in omogočila stopanje njihovih članov (tudi Grisonijev) v cesarsko vojsko ali uradništvo. Po drugi strani pa je v 19. stoletju pospešila integracijo beneškega plemstva v avstrijsko, kar se je na simbolni način kazalo npr. tudi v podeljevanju cesaričinega prestižnega reda zvezdnega križa beneškim plemkinjam. Vendar vse ni potekalo gladko. Pod na videz mirnim sobivanjem je pogosto tlelo staro protihabsburško razpoloženje. Lep primer zato je prav zadnja grofica Grisoni, ki je pripadala protiaavstrijsko nastrojeni rodbini Pola iz Trevisa in zlasti po moževi smrti ni skrivala svoje usmerjenosti proti habsburškemu dvoru. Zato so ji odvzeli damski red zvezdnega križa, znašla pa se je celo na seznamu habsburškemu dvoru politično najbolj nevarnih oseb v Istri.

Grisoniji so tako sredi 19. stoletja izumrli, vendar spomin nanje še živi, tudi v obliki materialne zapuščine, ki je ostala za njimi. To sta v prvi vrsti njihov rodbinski arhiv in bogata knjižnica. Arhiv obsega 94 fasciklov, a bi lahko bil še obsežnejši, če ga po drugi svetovni vojni ne bi doletela nesreča – precej so ga namreč prodali za star papir. Knjižnica, ki jo je zadnji Grisoni v oporoki namenil prijatelju Placidu Taliu, priorju samostana S. Maria di Praglia, pa je po spletu okoliščin ostala v Kopru in je danes del domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Srečka Vilharja. Na Grisonije v Kopru danes spominjajo tudi spominske table in nekaj kamnitih grbov na fasadah koprskih palač.

Knjigo o rodbini Grisoni poleg zanimive vsebine odlikujeta tudi lepa oblika in bogato slikovno gradivo. Avtorici sta uporabili velik nabor arhivskega gradiva in svoje ugotovitve podkrepili in potrdili z obsežno literaturo. Vseeno bi bilo treba opozoriti na

dve manjši pomanjkljivosti. Prva je odsotnost rodovnika oz. preglednega genealoškega prikaza. V knjigi namreč sledimo rodbini skozi več stoletij, navedenih je mnogo imen, sredi katerih se prej ali slej izgubi še tako pozoren bralec. Zato bi bil nujno rodovno deblo, ki bi rodbino prikazalo na plastičen in bolj oprijemljiv način. Na strani 30 je sicer objavljen rodovnik iz 19. stoletja, ki pa je v italijanščini in je težko berljiv, saj gre dejansko za arhivalijo iz rodbinskega fonda.

Druga pomanjkljivost je nepravilna uporaba povratno svojilnega zaimka. Ta pripomba morda zveni banalno in malenkostno, vendar še zdaleč ni vseeno in je pomensko popolnoma različno, če je npr. grof Bernardo Borisi za dediče imenoval sinove svojega ali pa sinove njegovega (čigavega?) bratranca (str. 67), in če je bil Francesco Grisoni iz Benetk izgnan s svojimi ali z njegovimi (čigavimi?) nasledniki (str. 7, 27, 105).

Vendar vse to niti najmanj ne zmanjšuje velikega in pomembnega dela, ki sta ga opravili avtorici in tako pozabi iztrgali pomemben del koprskе zgodovine. Upajmo, da se bosta na podoben način lotili še kakšne druge koprskе rodbine, vsekakor pa je knjiga spodbuda tudi za druge raziskovalce, da se posvetijo takšnim in podobnim do sedaj prezrtim temam.

Miha Preinfalk

Miha Šimac: Vojaški duhovniki iz slovenskih dežel pod habsburškim žezlom. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, 2014, 422 strani.

Leta 2014 je kot 36. delo v zbirki Acta Ecclesiastica Sloveniae izšla pričujoča monografija, dopoljnena doktorska disertacija z naslovom *Vojaški kurati iz osrednjih slovenskih dežel v avstro-ogrskih oboroženih silah v prvi svetovni vojni*, ki jo je avtor leto pred tem uspešno zagovarjal na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani. Pri tem ne moremo spregledati velikega simbolnega pomena izdaje monografije ob 100. obletnici pričetka prve svetovne vojne.

Kot poudari avtor v uvodu, je namen dela »osvetliti razvoj in organiziranost vojaške duhovne oskrbe«, s posebnim poudarkom na času »prve svetovne vojne in aktivnosti vojaške duhovščine v teh izrednih razmerah«. V uvodu predstavi še obseg raziskovanja, ki je temeljilo tako na pregledu obstoječe literature in medvojne časopisja kot tudi arhivskega gradiva iz obeh slovenskih nadškofijskih arhivov ter dunajskega Vojnega arhiva.

Monografijo lahko razdelimo na dva večja vsebinska sklopa, ki sta nadalje razdeljena na poglavja.

V prvem sklopu se avtor posveti predstavitvi splošne zgodovine; najprej predstavi razmere v slovenskih deželah ob koncu 19. stoletja, nato pa zgodnjo zgodovino duhovne oskrbe v habsburških oboroženih silah (od začetkov do leta 1773, ko je bil ustanovljen avstrijski Apostolski vojaški vikariat, in delovanje vikariata do preoblikovanja države v dvojno monarhijo leta 1867/68) ter zgodovino avstro-ogrskе vojaške duhovščine v letih 1867–1918. V zadnjem sklopu avtor izpostavlja, kako je reorganizacija avstrijskih in madžarskih oboroženih sil vplivala na reorganizacijo vojaške duhovščine.

Drugi, največji vsebinski sklop je namenjen predstavitvi delovanja slovenskih vojaških duhovnikov avstro-ogrskе monarhije med prvo svetovno vojno. Prek življenjskih zgodb slovenskih duhovnikov osvetli prehod (vojaške) duhovščine v vojno stanje (in preganjanje duhovnikov, ki so bili poznani kot narodni buditelji) ter njihovo delovanje v aktivni vojaški službi. Avtor tako prikaže celoten razpon slovenskih (vojaških) duhovnikov na začetku prve svetovne vojne: od maloštevilnih, ki so se javili prostovoljno, do najštevilnejših, ki so bili vpoklicani v vojaško službo, in tistih, ki so bili zaradi svojega delovanja (oz. pričanja) zaprti oz. preganjani. V posebnem ekskurzu prikaže tudi delovanje vojaških duhovnikov v drugih oboroženih silah prve svetovne vojne.

Zatem se avtor posveti prikazu pastoralnega delovanja vojaških duhovnikov med vojno, tako na

UDK 355.098:27-722.53"15/19"

ISSN 0351-2789

ACTA

ECCLESIASTICA

SLOVENIAE

36

Miha Šimac

**VOJAŠKI DUHOVNIKI
IZ SLOVENSkih DEŽEL
POD HABSBUrŠKIM ŽEZLOM**

Ljubljana 2014

fronti, v neposrednem in daljnem zaledju, kot tudi v vojnem ujetništvu. Pri tem pojasni tako teoretično dolžnost (na podlagi pravilnikov) kot tudi dejansko stanje na bojišču oz. v zaledju, kjer so bili duhovniki izpostavljeni vsem vojnim grozotam, vendar so kljub temu oskrbovali vojake in vojne ujetnike v frontnih linijah in bolnišnicah ter skrbeli za pokope in prevoze padlih vojakov v domače kraje. Nekateri so bili pri opravljanju svojega dela ranjeni oz. so celo umrli za posledicami vojne. Zahvaljujoč svojemu (ne)delu so bili nekateri duhovniki deležni pohval in odlikovanj, drugi pa disciplinskih ukrepov. Zlasti slednji so s svojim obnašanjem še dodatno obremenili vojake, za katere bi morali sami skrbeti: »Nobeden maše ne bere, pijo, kvartajo, kvantajo, za dekleti nore (...)«. V zadnjem letu vojne se je pokazala tudi pomembna vloga duhovnikov, ki so oskrbovali vse bolj izčrpane in malodušne vojake, prve vrnjene vojne ujetnike (iz Rusije) in uporne, vojne site vojake. Tako so vojaški duhovniki poleg duhovne oskrbe svojih »faranov« pričeli vse bolj opravljati naloge, ki spadajo na področje vojaške propagande (spodbujanje vojakov k nadaljevanju bojevanja) in vojaške (proti)obveščevalne službe (prevzgoja nasprotnikov monarhije, pacifistov itd.). Zadnje poglavje je namenjeno prelomnim trenutkom konca vojne in zloma avstro-ogrske monarhije ter vlogi slovenskih vojaških duhovnikov v vojski Države SHS in zatem Kraljevine SHS (oz. Jugoslavije). Tako so bivši avstro-ogrski vojaški duhovniki slovenskega rodu sodelovali v bojih na severni meji, kjer so se nekdanji soborci bojevali na meji dveh novonastalih držav.

Za povzetkom je avtor objavil prepise najpomembnejših uporabljenih arhivskih dokumentov, ki dodatno osvetljujejo vsebino. Že na drugih mestih v monografiji je izpostavil problem neobstoječih (oz. izgubljenih, ponekod pa tudi nedostopnih) virov, s katerimi bi lahko dodatno predstavil to temo. Temu lahko pripišemo tudi neobravnane določene teme, ki bi si zaslužile nadaljnje raziskovanje: od vpliva vojaške duhovščine na oblikovanje javnega mnenja o vojni ter na delovanje vojaških poveljnikov (tako na fronti kot na poveljstvih) do odnosov med vojaškimi duhovniki in civilisti v zaledju fronte. Nekatero od naštetih tem je avtor obravnaval v samostojnih člankih, morda pa bi jih veljalo vključiti tudi v to monografijo (oz. v dopolnjeno izdajo).

Pričujoča monografija je eno redkih del slovenskega zgodovinopisja, ki se ukvarja z vprašanjem vojaške duhovščine (po doktorski disertaciji in monografiji Jožeta Pluta *Za pravice človeka*), pri čemer je trenutno edino znanstveno delo, ki se posveti temu področju civilno-vojaških odnosov v času prve svetovne vojne, in hkrati edino, ki se tako podrobno posveti vprašanju slovenske vojaške duhovščine. Prvo svetovno vojno lahko upravičeno imamo za vrhunec delovanja slovenskih vojaških duhovnikov, saj v drugi svetovni vojni njihovo število ni bilo tako visoko, po

vojni pa novonastala Jugoslovanska (ljudska) armada ni imela vojaških duhovnikov (nadomestila jih je s političnimi komisarji). Avtor je s pregledom avstrijskih in slovenskih arhivov sestavil prvi seznam slovenskih vojaških duhovnikov, ki so se udeležili prve svetovne vojne. S tem preostaja (še) neraziskano delovanje vojaških duhovnikov slovenskega rodu v drugih oboroženih silah (Italije, ZDA itd.) v času prve svetovne vojne. Biograme slednjih je avtor objavil v doktorski disertaciji, a jih ni vključil v obravnavano monografijo (napoved je izid samostojne publikacije); temeljitejši raziskovalec bo moral za popoln pregled obravnavanih duhovnikov uporabiti obe deli oz. počakati na izid nove monografije.

Od osamosvojitve Slovenije vprašanje duhovne oskrbe v Slovenski vojski ni bilo dokončno razrešeno (npr. vprašanje ustanovitve vojaške škofije), pri čemer bi lahko odgovorni monografijo uporabili kot izhodišče za razpravo o tem, kako je bilo to področje urejeno v preteklosti in kako bi lahko bilo urejeno danes.

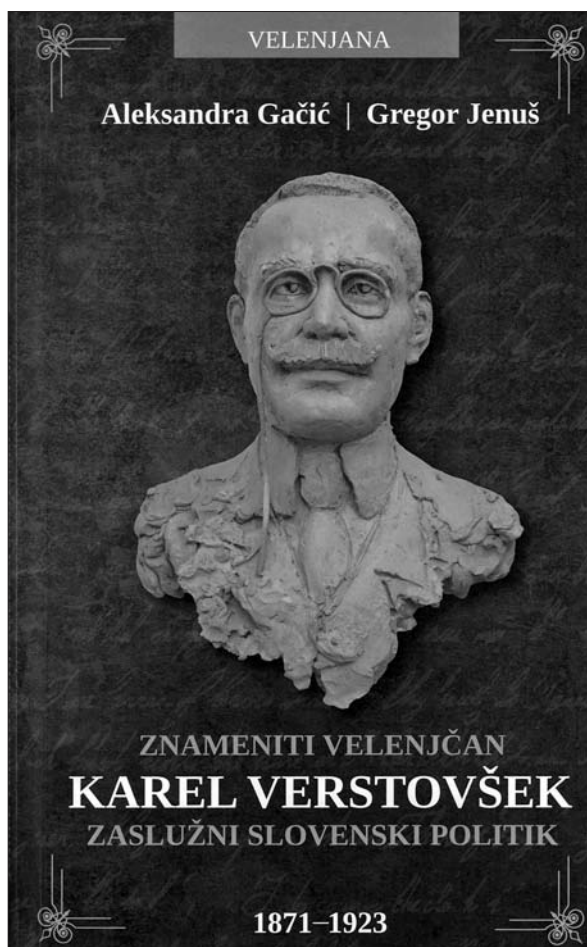
Klemen Kočjančič

Aleksandra Gačić in Gregor Jenuš:
Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek
(1871–1923), zaslužni slovenski politik:
politična biografija: ob 145. obletnici
rojstva. Velenje: Ustanova Velenjska knjižna
fundacija, 2016, 174 strani.

Ob ustanovitvi Velenjske knjižne fundacije je novembra 2016 v zbirki Velenjana izšla monografija o slovenskem politiku Velenjčanu Karlu Verstovšku (1871–1923), ki sta jo napisala mlada slovenska zgodovinarja dr. Aleksandra Gačić in dr. Gregor Jenuš. Kot izhodišče svoje raziskave o tem pomembnem politiku, ki je pustil pečat na Štajerskem, kot minister pa pomembno vplival na slovenski kulturni razvoj, navajata stališča njegovih sodobnikov in prijateljev, češ da so njegove zasluge (pre)slabo poznane, ker ni napisal svojih spominov, za časa življenja pa se je redko odzival na javne napade, niti se ni (pretirano) hvalil s svojimi uspehi, predvsem kot »minister«.

O njegovem delovanju so slovenski zgodovinarji do sedaj kot o protagonistu pisali v kontekstu njegovega angažmaja v Narodni vladi v Ljubljani in Deželni vladi v Ljubljani. V bolj stranski vlogi pa je predstavljen v aktivnostih Rudolfa Maistra novembra 1918 v Mariboru oziroma na Štajerskem. Avtorja pa v svoji celostni analizi njegovega političnega bitja in žitja prikazujeta, da je bil Verstovšek pomemben politik, sopotnik Antona Korošca, mlado krilo v Slovenski ljudski stranki, ki je svojo politično kariero dojemal kot poslanstvo za izboljšanje polo-

žaja slovenskega naroda v izobraževalnem procesu: pred prvo svetovno vojno v Habsburški monarhiji s prizadevanji za zagotovitev ustavno zajamčene enakopravnosti za slovenske otroke v osnovnih in meščanskih šolah, med prvo svetovno vojno za popravilo krivic, po prvi svetovni vojni pa celostno na vseh stopnjah izobraževanja, vključno z ustanovitvijo prve slovenske univerze v Ljubljani, ki je (bila) ena najbolj pomembnih pridobitev za slovensko kulturo v Kraljevini Jugoslaviji, saj je njena ustanovitev odločujoče vplivala na institucionalizacijo »slovenske« znanosti.

Monografija predstavlja delovanje Verstovška v štajerskem deželnem zboru v Gradcu, državnem zboru na Dunaju, v Narodni vladi v Ljubljani in Deželni vladi v Ljubljani, pri čemer avtorja upoštevata relevantno literaturo, vse javno dostopne arhivske vire ter sočasno časopisno gradivo. Posebno pozornost namenjata zgodovinskemu kontekstu – v tekstu in obsežnih vsebinskih opombah – sprva dobi njegovega odraščanja (narodna diferenciacija in posledično kriza identitete na Štajerskem, predvsem pri Nemcih in formaciji v zavednega slovenskega izobraženca), nato napetim narodnostnim razmerah na Štajerskem, po prvi svetovni vojni pa prevratnim dobam.

Na osnovi novega gradiva knjiga osvetljuje Verstovška kot politika, njegova izhodišča, na prepričljiv

način pa odgovarja na očitke sodobnikov o oportunističnosti. Avtorja prepričljivo dokazeta nasprotno – zanj je bil boj za narodne pravice v šolstvu poslanstvo, tako pred prvo svetovno vojno kakor po njej, ko je trmasto vztrajal pri ohranitvi pristojnosti njegovega »ministrstva« kljub pritiskom iz prosvetnega ministrstva v Beogradu. Vendar pa je bil Verstovšek pripravljen prisluhniti argumentom, in kar je verjetno še pomembnejše za njegovo »ministrovanje«, zbrati okoli sebe sposobne strokovnjake, ne glede na njihovo politično pripadnost, ki so pripravili celostne in dobro premišljene rešitve. Verstovšek je kot »minister« deloval pragmatično in je za potrebo za svojih projektov (denimo ustanovitev prve slovenske univerze) pridobil podporo slovenske javnosti. Knjiga, ki je namenjena široki publiki, je zato primeren poklon izjemno pomembnemu slovenskemu politiku ob 145. obletnici njegovega rojstva. Primerno bi bilo, da bi Univerza v Ljubljani ob praznovanju 100. obletnice obstoja decembra 2019 obeležila njegove zasluge za ustanovitev prve slovenske univerze, recimo s postavitvijo kipa pred sedežem univerze.

Željko Oset

Flavio Bonin: Belo zlato krilatega leva. Razvoj severnojadranskih solin v obdobju Beneške republike. Piran, Pomorski muzej-Museo del mare »Sergej Mašera« Piran-Pirano, 2016, 377 strani.

Obsežna, bogato ilustrirana znanstvena monografija dr. Flavija Bonina je rahlo preurejena in prečiščena doktorska disertacija. Bonin je v slovensko zgodovino prispeval zelo pomembno in nadvse dobrodošlo delo. Avtor obravnava pridobivanje soli in z njo povezane legalne in ilegalne dejavnosti. Ukvarja se torej s torej temo iz gospodarske zgodovine v obdobju poznega srednjega in zgodnjega novega veka na tistem območju Sredozemlja, kjer sta se stikala in mešala slovanski in romanski svet. Prav po braudelovsko ali blochovsko se Bonin ne ozira na tradicionalne periodizacijske ločnice med srednjim in zgodnjim novim vekom, temveč sledi problematiki in njenim zgodovinskim ritmom tako, kot se razkrivajo skozi analizo zgodovinskih virov. Zato se posveča tako počasi spreminjajočim se rutinam, ki trajajo od poznega srednjega veka do začetka 19. stoletja, kakor tudi hitrejšim, hipnim dogodkom. Ukvarja se torej s pojavi, ki po Braudelovi triplastni časovni dinamiki odvijanja zgodovinskih procesov sodijo v dolgo trajanje, in tehtno poudari zgodovinske konstante v gospodarjenju z morjem in njegovim potencialnim produktom soljo. Ali če spet uporabimo kar Braudelovo

metaforiko – ta bolj kot v Boninovem delu skorajda ne bi mogla biti na mestu – z globokimi tokovi, ki se kažejo v solinah in soli kot strukturnih prvih Sredozemlja, v trajnem pomenu soli za različne plati življenja v obravnavanem času, v nenehno ponavljajočem se spoprijemu solinarjev z morjem, v stalnem popravljanju nasipov in kanalov, v bolj kot ne enakem orodju, napravah in delovnih gibih, v solnih merah, tipih ladij, s katerim so tovorili sol, menjavanju plime in oseke, v nenehni odvisnosti solinarjev od sonca in dežja ter v stalnih posegih centralne beneške oblasti in njenih interesov oziroma v izvijanju, pretvarjanju, izmikanju ali upiranju lokalcev od Dalmacije do Kopra, torej v večni igri mačke z mišjo, močnejšega s šibkejšim. Ta odnos centra in odvisne periferije pa že pomeni prehod od strukturnih h konjunkturalnim prvina obravnavanega časa in prostora. Bonin namreč pred bralca večje postavi tudi hitrejše dogajanje – recimo spet z Braudelom, valove in peno –, ki ga razkrivajo številne analizirane solne pogodbe od 14. do 18. stoletja ali tihotapstvo in ukrepi zoper njega, ki so konkretni odgovori na konjunkturalne vzgibe in nihaje.

Boninova knjiga je razdeljena na 10 vsebinskih poglavij z uvodom in sklepom, šestimi razdelki, ki zelo dobro podpirajo vsebinsko jedro in angleškim ter italijanskim povzetkom. Med podpornimi poglavji knjige velja najprej omeniti zelo uporabna seznama manj znanih izrazov in beneških mer. Prav tako pa

so zelo koristne številne priloge (str. 323–348), ki nimajo le argumentativne vrednosti, temveč bodo prihodnjim raziskovalcem lahko rabile kot izhodišče za vrsto tem, ki jih Bonin ni mogel vključiti v svoje delo, ker se pač vsak zrel raziskovalec mora in zna omejiti pri svojem delu, da se mu raziskava ne razleže v področje neobvladljivega. Bonin je svojo monografijo zasnoval logično in pregledno. Po predstavitvi izhodišč in kritičnem pregledu obsežne literature ter objavljenih ter neobjavljenih arhivskih virov je v naslednjih treh poglavjih strnjeno predstavil širši politični, zakonodajni in upravni okvir beneške republike, pomen soli v življenju in gospodarjenju ljudi v obravnavanem obdobju ter sistem pridobivanja soli v severnem Jadranu. S tem je osrednji del monografije, ki ga tvorijo poglavja 5–9 (str. 41–284), smiselno postavil v širši politični, gospodarski in družbeni kontekst. V osrednjem vsebinskem sklopu avtor obravnava soline na vzhodni obali Jadrana od Paga do Milj, vzdrževanje in gradnjo solin, pridelavo, skladiščenje in prevoz soli in tihotapljenje soli. Avtorjevo metodološko izhodišče je analiza arhivskega in objavljenega gradiva. Pri tem je Bonin natančen in iznajdljiv. Ne smemo namreč pozabiti, da je tako obsežna analiza, kot jo je opravil Flavio Bonin, časovno in intelektualno zelo zahtevna. Zanj je potrebna tako znanstvena kot življenjska zrelost. Z analizo primarnega arhivskega gradiva je Bonin stopil po poti, ki jo je utrl Ferdo Gestrin in uspešno nadaljevala Darja Mihelič. Rezultate analize solnih pogodb, komunalnih statutov, različnih pravilnikov, ki so urejali različne aktivnosti v zvezi s soljo, je zelo dobro povezal ter nadgradil dosedanje poznavanje obravnavane problematike. Boninova analiza je več kot solidna, na mnogih mestih prav vzorna, njegovo poznavanje virov v arhivih v Piranu, Kopru Trstu, Benetkah in Zadru pa odlično. Rezultat Boninovih analiz so tudi številne kvantifikacije, ki jih je predstavil v nazornih grafičnih oblikah. Skrbno citiranje in, kadar je potrebno, dodatno pojasnjevanje pa skupaj z že omenjenimi prilogami omogočata preverljivost Boninovih analiz in sklepov. Izrazito kvalitetno je poglavje o vzdrževanju starih in gradnji novih solin, podpoglavje o plovilih pa ima zlasti za bralca s celine prav enciklopedično vrednost. Zelo dobro je prikazan tudi odnos osrednje beneške oblasti do lokalnih skupnosti. Posebno vrednost daje obravnavanemu delu primerjalni prijem. Kljub temu da avtor največ pozornosti posveti piranskim solinam, pa zavzeto obravnava vse soline od Paga do Milj, ki so v beneškem obdobju tvorile enotno solno območje. Pri tem pa Bonin pokaže veliko občutljivost za lokalne posebnosti komun in ljudi, ki so s temi solinami neposredno upravljali. Primerjalni prijem umešča Boninovo raziskovanje tako v lokalno kakor v regionalno zgodovino, nekatere njene prvine pa ji dajejo značaj mikrozgodovine. Na koncu velja omeniti še dve odliki knjige: tekoč, berljiv jezik in bogato, z vsebino knjige smiselno povezano slikovno gradivo.

Čeprav ob analizah včasih umanjka kakšna bolj polivalentna interpretacija analiziranega gradiva in kakšen bolj sintetičen sklep, pa je monografija Flavia Bonina *Belo zlato krilatega leva* imenitna, pogumna in izvirna študija s področja gospodarske zgodovine, ki jih v slovenskem prostoru ni prav veliko. Je pomemben prispevek k poznavanju zgodovine slovenskega Primorja in k poznavanju zgodovine Sredozemlja nasploh.

Marko Štubec

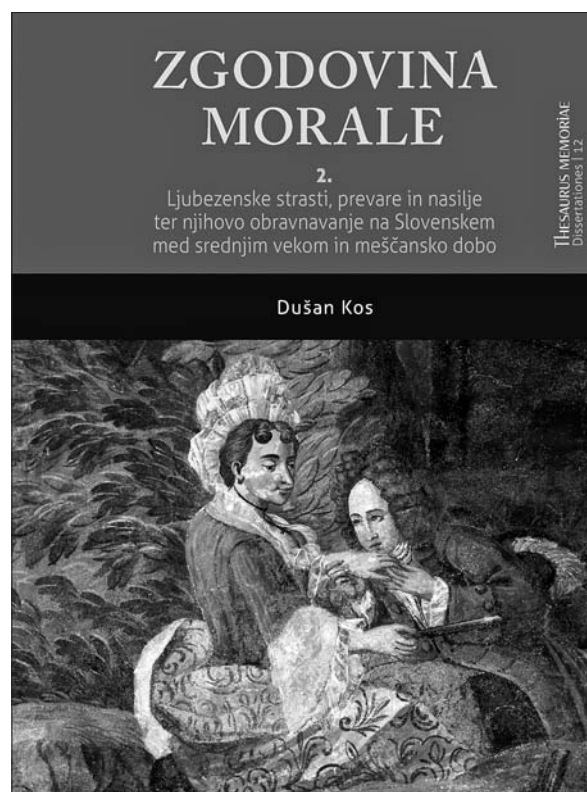
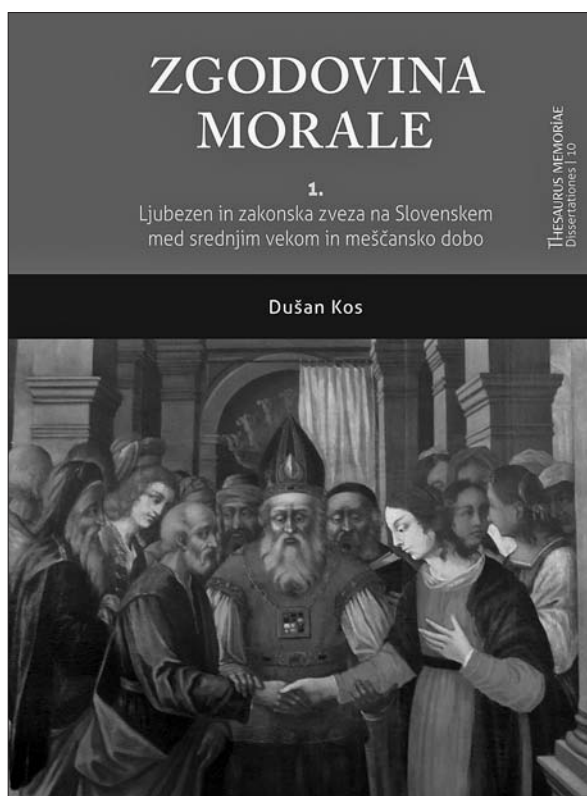

Dušan Kos: Zgodovina morale, 1: Ljubezen in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo. Ljubljana: Založba ZRC, 2015; Zgodovina morale, 2: Ljubezenske strasti, prevare, nasilje in njihovo kaznovanje med srednjim vekom in meščansko dobo. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.

Vsebina obeh delov zajetne študije, naslovljene *Zgodovina morale*, v grobem sledi »življenjskemu« ciklu zakona. Prva knjiga se posveča vprašanju sklepanja zakona: od pravnih in kulturnih (ljubezni, dvorjenja, seksualnosti, spolnega zdravja zakoncev, ritualov) do zdravstvene profilakse ter vprašanj težav

pri spolnih odnosih in spočetju. Skladno s pravnimi okviri sklepanja zakona se avtor posveti tudi vprašanju spregledov zakonov, ugrabitvam žena (pogosto domnevnih), ki so v popolnem nasprotju s konsenzualnostjo zakona, in vlogi ženitnih posrednikov. Ne nazadnje analizira tudi medicinske traktate o spolnosti. S pogledom v vsakdan sklepanja zakona se poigrava z vprašanjem, kakšna čustva se lahko razvijejo za družbenimi in kulturnimi konstrukti pričakovanega vedenja mladeničev in mladenk, pozneje pa odraslih oseb. Vsekakor so bile poročne strategije mladeničev in mladenk podvržene strožjemu družbenemu nadzoru kot poroke vdovcev, ne pa tudi vdov. Te so poleg družine pogosto obvladovali družabni kronisti – plemiški vdovci ter »stare« vdove v mestih in na podeželju. Pri analizi konkretnih primerov se avtor nekoliko nezavedno vedno znova sprašuje tudi o razmerju med naravnim in družbenim – torej o vlogi čustev, ki simbolizirajo prepletanje kulturnega in biološkega.

Drugi del študije s podnaslovom *Ljubezenske strasti, prevare in nasilje* se nadaljuje tam, kjer se prvi konča: z življenjem v zakonu, ki so ga lahko zaznamovali problemi dolgoletnega sobivanja, soočanja zakoncev s številnimi ekonomskimi, družbenimi, kulturnimi, osebnostnimi, čustvenimi in zdravstvenimi izzivi ter z vprašanji izničenja ali ekonomske ločitve zakona. Možnost izničenja poroke je bila časovno zelo omejena, tako da je prevaranim zakoncem ostala zgolj možnost ekonomske ločitve zakona, ki je izključevala ponovno poroko. Vse do druge svetovne vojne je tako zakonska zveza ostala uokvirjena v kr-

ščansko pojmovanje zakona kot zakramentalne vezi, kar je pomenilo, da ponovna poroka ni bila mogoča vse do smrti sozakonca. Nekatero večje spremembe prineseta šele pozno 18. in 19. stoletje z versko toleranco in svobodo poročanja. Od takrat je mogoče sklepati tudi zakone med »pripadniki« različnih religij. Tako so prostor, ki ga je zakonodajca s tem vzpostavila, lahko izkoristili tisti, ki so želeli ponovno poroko s spremembo vere. A ne toleranca ne svoboda poročanja nista bili absolutni, kar kažejo razmere na Kranjskem. Obenem se v 19. stoletju med nekristjani tudi v Avstrijski in pozneje Avstro-Ogrski monarhiji pojavijo civilni zakoni.

Institucija zakona je različnim skupinam prebivalstva ponujala funkcijo reda in varstva, hkrati pa je nadzorovala spolnost samskih in regulirala rodnostne prakse ter tako omogočala demografsko stabilnost. Prav zato ji je pripisana ena od osrednjih družbenih vlog. Glede tega, kdaj in v kakšnih okoliščinah se v ideologiji uveljavi družina kot osrednja institucija družbe, so si splošni pregledi enotni – z reformacijo in katoliško protireformacijo s tridentinskim koncilom. Praksa sicer opozarja na veliko bolj kompleksno realnost, na kar opozarjajo tudi številni primeri v tej knjigi.

Ce presežemo funkcionalni vidik in se osredotočimo na moralni vidik družine, tisti, ki ga je avtor poudaril v naslovu knjige, je bilo v zakonu morali odmerjeno posebno mesto. Krščanstvo ga je uvrstilo med temeljne moralne postulate. Ti pa so se odnosa v družini dotaknili na dveh področjih: v odnosu med zakonci ter odnosu med starši in otroki. Po drugi strani je družina kljub številnim niansam vedno pomenila skupnost, v kateri je posameznik iskal intimna čustva, v kakršnikoli obliki so se že odražala v različnih zgodovinskih obdobjih. Znotraj družine je sicer okoliščinam primerno iskal ekonomsko (kot zakonec) ter nasploh vsakršno varnost, solidarnost in pomoč v stiski. Življenjski cikel »družine« je bil vpet v celo paleto čustev, na katera avtor opozarja skozi posamezne življenjske oziroma zakonske zgodbe. Zgodovina družine pa ni samo zgodovina morale, ampak tudi družbenih konstrukcij in vzorcev delovanja posameznega spola v določeni družbeni skupini. Ker je krščanstvo že zelo zgodaj kot temelj zakramentalnosti zakona uveljavilo konsenzualnost, torej svobodni pristanek obeh bodočih zakoncev, je avtor v prvem delu knjige precej pozornosti namenil imaginarijem in reprezentacijam ljubezni; načine čustvovanja pa išče tudi skozi naključne okoliščine primerov, ki so se znašli v presoji (npr. dispenze) ali pred škofjskim sodiščem.

Zakramentalna vsebina zakonske zveze je trčila ob drugo, enako pomembno funkcijo sklepanja zakonske zveze: utrjevanje rodbinskih, ekonomskih in političnih povezav, a ne nazadnje tudi na ekonomsko stabilnost, ki jo je zakon prinašal zakoncema. Ne smemo zanemariti, da je bila »politika porok«

ena od političnih in diplomatskih odlik habsburškega dvora, privilegiranega prostora, po katerem se je zgledovalo vse plemstvo. Nad primarno ekonomskimi segmenti zakona je primat dobila država. Cerkev je ohranjala monopol nad zakramentom poroke, ki ga je dokončno vzpostavila v 12. stoletju z lateranskim koncilom, vključno z duhovnimi in ritualnimi elementi ter nerazvezljivostjo zakonske zveze v skladu z novozaveznimi moralno-etičnimi postulati. Od gospodarja gorske kmetije do plemiča – za vse je bila poroka pomemben element v življenjskem ciklu, in sicer zaradi ohranjanja ekonomske in družbene moči rodbine oziroma družbenega vzpona. Veljavnost zakonske zveze je temeljila na dveh predpostavkah: na konsenzu in konzumaciji (terminološko opredeljeni kot zakonski dolg). Neizpolnjevanje zakonskega dolga kot glavna ovira prokreacije je ženi onemogočalo materinstvo, ki je bilo osrednji element družbene konstrukcije ženskosti. V te kulturne, religiozne, družbene, ekonomske in politične okoliščine je avtor umestil številne osebne zgodbe, ki razkrivajo številne podobe ljubezni, zakonskega življenja in težav, ki so plod tako preiščenih strategij kot naključnih taktik akterjev in njihovih družin. Prakse posameznika sta do določene mere določala in omejevala najprej njegov družbeni stan in spol, nato pa tudi njegova starost ter družina in njeni konflikti. Na tem mestu ne bomo začeli z »ljubezensko« zgodbo, ki predstavlja rdečo nit prve knjige, in družbeno skupino, o kateri zaradi številnih sodnih in osebnih virov izvemo največ, s plemstvom torej, ampak s kratko zgodbo Filipa Kalana in Ane Šubic, otrok očitno uglednih in vplivnih županov loškega gospostva sredi 17. stoletja. Jasno nasprotovanje vplivnih podeželskih družin je bilo verjetno posledica konfliktov, v katere so bili vpleteni njihovi starši. Da bi preprečili poroko, so ju zaradi domnevne Anine ugrabitve za kratek čas zaprli v ječo, a sta mladenka in mladenič s pomočjo posrednikov slednjic le pomirila strasti družin in skupnosti ter dosegla poroko. Drugače je bilo v zakonski zgodbi, že omenjeni rdeči niti prve knjige. Nepalnoletna Marija Kajetana grofica Barbo-Waxenstein je bila seveda odvisna od volje svojega očeta, ki je imel poroke svojih otrok za pomembne, saj se je zapletel v hud spor s svojim »svobodnjaško« zaljubljenim sinom, ki je mimo očetove volje izbral sicer premožno izvoljenko, a ne iz tako vplivne družine, da bi bila pogodu očetu. Dednost privilegijev, časti, družbenega položaja in premoženja je bila osrednji element družbenega položaja plemstva. Plemstvo je bilo namreč utemeljeno na družinski tradiciji (pogosto olepšani) in krvi. Po drugi strani pa je manj uglednemu ženinu poroka ponujala možnost hitrejšega družbenega vzpona, kar se še posebej pokaže v 18. stoletju, ko se delež porok med po statusu neenakima zakoncema bistveno poveča. Del razlogov gre iskati v monarhovi politiki pri podeljevanju plemiških nazivov uradnikom in vojakom. Od srednjeveških in novoveških teoretičnih

podlag prek primerov iz vsakdanjega življenja avtor prehaja v družbene spremembe 19. stoletja, ki uvajajo nove ideje in norme čustvovanja, a tako kot stoletja pred tem določajo, katerim družbenim slojem in kateremu spolu pritičejo določene oblike čustvovanja.

Zajeten del študije zavzemajo teoretični vidiki: sklepanje zakona, medicinski in filozofski traktati o zakonu, medosebni odnosi in spolnost, konstrukcije spolov in oblike »družabnosti«. Avtor predstavlja paleto reprezentacij in praks – od srednjeveškega ideala dvorjenja do meščanskega ideala svobodne izbire. Druga knjiga se začne s posebej obsežnim pregledom virov in kazenske zakonodaje. Avtor opozori na pereče pomanjkanje gradiva, ki onemogoča jasnejše zaznavanje morebitnih strukturnih sprememb in določanje pogostejših praks. Strinjati se moramo s tem, da je poznavanje virov ter upravnih in oblastnih struktur pomembno in da je treba tudi temu segmentu posvetiti pozornost. Pričakovana je avtorjeva ugotovitev o neskladju med normo in prakso, saj je slednja vedno rezultat konsenza med pritiski od zgoraj in motivi od spodaj ter ne nazadnje rezultat vsakokratnih ekonomskih in splošnih družbenih okoliščin, družbenega položaja posameznikov, ki so bili vpleteni vanje, ter vej in stopenj oblasti, ki so bile zadolžene za nadzor. Te so skladno s pravnimi, religioznimi in družbenimi teorijami – sklicujoč se na moralo – skrbele za nadzor nad nasiljem med zakoncema, medgeneracijskim nasiljem, neposrednim (javnim) spolnim nasiljem ter drugimi družinskimi in spolnimi odkloni.

Avtor s privilegiranimi viri ugotavlja, da so na vedno večjo konfliktnost zakona vplivali številni drugi dejavniki. Konflikte so lahko brez drugih vplivov povzročali že člani razširjene družine, vključno z avtoritativnimi predstavniki tretje generacije, sorodniki, vdovami ali motečimi služabniki oziroma služabnicami, med katerimi so bile tudi mlade, saj je narava dela zahtevala, da so gospodinjstva zaposlovala sicer manj izkušene, a telesno močne služkinje. Te so bile pogosto žrtve svoje poklicne in vsakršne podrejenosti ter bližine delodajalčevi družini. Kazenski spisi razkrivajo zapletena razmerja konfliktov in nasilja v družini, ki pogosto izhajajo iz značajskih lastnosti zakoncev, njihovega odraščanja oziroma staranja ter vpetosti družine ali posameznika v družbeno skupino (tako v kulturni svet plemstva kot podeželske skupnosti). Prisotnost alkohola, ekonomske okoliščine, družinske stiske, pa tudi priložnosti – kot je bila nastanitev vojakov –, moralne omejitve ali njihovo popuščanje in biološke potrebe so ob neločljivosti zakona lahko vodili v hude konflikte. In čeprav je prva asociacija modernega, a tudi historičnega posameznika ob pojmu družinskih konfliktov pogosto povezana z vedno bolj nevzdržnim skupnim življenjem, je mogoče najti izjeme. Dolga »zgodovina« zakonskega življenja je zaradi drugih ugodnosti zakonske zveze pozabila na burna obdobja, kot kaže ljubeči možev

epitaf ženi (Mariji Ceciliji Taufferer), ki je imela sredi 18. stoletja v Ljubljani precej burno ljubezensko življenje in se je zapletla v tako hude afere, da so jo po porodu otroka pred jeznim možem iz plemiške družine Taufferer ščitili celo ljubimčevi sorodniki. Možev jezo je v tem primeru potešila želja po ženini doti ali vzajemnost, ki sta jo lahko zakonca razvila ob poznejši skrbi drug za drugega, element, ki je lahko sestavni del ljubezni, vsekakor pa del življenja, zlasti v zrelem obdobju.

Ob vsem zapisanem o zgodovini morale in vlogi družine v njej je treba opozoriti, da je bila zakonska zveza v predmoderni, predindustrijski družbi privilegij. Rodbina in njeno premoženje sta prinašala toliko ugleda, da so se v kmečkih družinah za čast in ugled možev rodovine pogosto še bolj kot nosilci časti borile njihove žene. Dota je bila za družino velik izdatek, a tu so bile plemiške družine na slabšem kot meščanske ali podeželske, kjer so dekleta včasih že v mladosti »oddali« za dekle. Zaradi opaznega deleža samskih ljudi živi tudi trg vedno bolj rigorozno prepovedane spolnosti. Veliko pove dejstvo, da je bila prostitucija v visokem srednjem veku dovoljena samo v Trstu, a še tam so jo v burnem obdobju protireformacije in številnih kriz prepovedali. Ko je sodišče preiskovalo zločine, ponavljajoče se tatvine Mihaela Koširja iz loškega gospostva, so kot dokaz njegove splošne nemoralnosti zapisali, da je celo prodajal spolne usluge svoje žene: »Khteri oče per mie hishy kurbati, ta more wogatusa vinu daty!« Pa tudi primeri kurtizan, ki so jih uspešno in neuspešno spreobračali ljubljanski jezuiti, so bili del vsakdana. Posilstva se za razliko od natančnih prepovedi v kazenskem pravu pričakovano komaj kdaj najdejo v sodni praksi.

Študija temelji na raznovrstnem arhivskem gradivu. Nastajalo je v okviru delovanja različnih instanc, ki so bodisi žugale in kaznovale bodisi le opazovale družbeno stvarnost, kot je počel mož popularne organizatorke družabnih dogodkov v Ljubljani, človek, ki se je v določenih življenjskih okoliščinah sicer izogibal družbeni sceni, a je bil vanjo še kako vključen kot ženitni posrednik, varuh časti vpletenih ali zgolj moralna avtoriteta – s stališča zgodovinarja pa tisti, ki je zapustil zares obsežen pogled in pregled nad plemiškim vsakdanom sredi 18. stoletja. Njegove zgodbe je mogoče najti pri številnih raziskovalnih vprašanjih. A kljub tako »razkošnemu« viru je avtor v raziskavo ambiciozno zajel vse družbene sloje, četudi so nekateri (višji) o svojih zakonskih intrigah, seksualnih popotovanjih in eksperimentih, konfliktih ter ekonomskem, družbenem, kulturnem in političnem ozadju pustili bistveno več pričevanj kot večinski del prebivalstva, ki je živel na podeželju pod jurisdikcijo bolj ali manj učinkovitih patrimonialnih sodišč. Bolj podučen bralec bo to v knjigi zaznal. Patrimonialna sodišča, v 19. stoletju nekoliko preurejena, so za večinsko kmečko podložniško prebivalstvo ostajala pristojna še v času, ki ga avtor označi za enega bistvenih

pravno-upravnih in kulturnih mejnikov. Gre za čas reform Marije Terezije in – v precej bolj zgoščeni in hitri obliki – Jožefa II.

Zgodovina morale, za katero se skrivajo tudi številni elementi zgodovine seksualnosti, je obsežen prispevek slovenske historiografije k tej vedno intrigantni temi. Dotika se seksualnosti kot ločene sfere v življenju ter sledi osnovni Foucaultovi ideji, da je zahodna družba od 17. stoletja naprej tlačila ideje o seksualnosti, po drugi strani pa je v določenih sferah celo spodbujala natančne ideje in refleksije o spolnosti. Določene prakse – baročno diskretno zakrivanje golote – je odraz spremenjene senzibilnosti določenih družbenih skupin in se odraža predvsem v njihovi obravnavi »Drugega«, ki pogosto sloni na tipiziranih podobah in se ponekod približuje stigmatizaciji. »Drugi« pa je prebivalec podeželja in nepismen ali predstavnik nasprotnega spola. Njegove prakse so ovite v tipizirane predstave »prvega«, tistega, ki je znal pisati. Zakonsko življenje je bilo kompleksno, in četudi je obstajala dominantna ideologija, ki je vključevala tudi imaginarij patriarhalne družine, je klonila pred vsakdanjim življenjem, prav tako pa družbene vloge spolov v njej. Tako je lahko zadnja potomka rodbine Cankar Katarina, por. Natrej, priženjenega in očitno neplodnega moža prisilila, da je sprejel njen način reševanja nadaljevanja rodbine. Že na galantni sceni, torej med plemstvom, so dominantne odnose rahljale številne okoliščine.

Sodni spisi različnih sodišč in stopenj, poleg Raigersfeldovih osebnih zapiskov glavni avtorjev vir,

kljub varajoči lahkosti zapisanih informacij (tudi v Koširjevem primeru) predstavljajo metodološko in interpretacijsko zapleten vstop v raziskovalcem tuje mentalitetne svetove akterjev in njihovih sodnikov, ki jih ni mogoče niti povsem predvideti niti razvozlati, četudi je raziskovalec »oborožen« s poznavanjem znanstvene literature na eni strani ter teoretičnih, pravnih in drugih tekstov, pa tudi tipičnih imaginarijev na drugi. V tem odnosu raziskovalec ne sme prevzeti vloge preiskovalca. V zapisanem ne bo našel samo ene sodne resnice, na podlagi zapsanega ne more razsojati, kdo je imel na sodišču bolj prav in kdo je uspešneje prikrival ali olepšal potek dogodkov. S pomočjo okoliščin in rekonstrukcije kontekstov raziskovalec ustvari interpretacijo, ki pa ni nujno edina mogoča.

Obsežna znanstvena monografija odličnega poznavalca zgodovine srednjega in novega veka temelji na ambiciozno zastavljenih ciljih, ki jim sledi izčrpna analiza obsežnega in raznovrstnega gradiva upravne, sodne in cerkvene provenience, literature in etnološkega gradiva ter antropološko-kulturna analiza upodablajoče umetnosti. Obvladovanje tako kompleksne tematike pri tako različnih izkušnjah vsakdana je odlika samo dobrih poznavalcev zgodovinskih struktur in praks ter predpogoj, da se sploh lahko lotimo prikaza zgodovine vsakdana na Slovenskem v srednjem in zgodnjem novem veku.

Dragica Čeč